

Boekbespreking

Pater, Ben de, en Tom Sintobin (red.). *Koninginnen aan de Noordzee. Scheveningen, Oostende en de opkomst van de badcultuur rond 1900*. Hilversum: Verloren, 2013.

ZIEN EN GEZIEN WORDEN: VERMAAK AAN DE KUST

Wilfred van Buuren

Het is rustig aan de Noordzeekust rond 1800. Een eeuw later is dat volstrekt anders. (Tien)duizenden badgasten gaan dan met koetsjes in zee of flaneren over de boulevard. Zien en gezien worden, daar draait het om aan zee. Oostende en Scheveningen ontwikkelen zich in de negentiende eeuw tot mondaine oorden van vermaak. De bundel *Koninginnen aan de Noordzee* belicht de opkomst van de badcultuur in deze twee plaatsen rond 1900 vanuit verschillende invalshoeken: architectuur en stedenbouw, schilderkunst en fotografie, mode en marketing. Met veel aandacht voor het dagelijks leven en de bezigheden van de toeristen. Sportieve activiteiten aan zee worden maar mondjesmaat behandeld. Dat is jammer en niet terecht.

In Europa waren de zee en de kust lange tijd plekken waar de meeste mensen niets te zoeken hadden. Vissers, die werkten er, maar een verstandig mens ging niet naar de kust of de zee. Zeeën en ook bergen werden gezien als wilde, angstaanjagende plekken. Met de opkomst van de Romantiek verandert het perspectief op mens en natuur: in plaats van geordende en overzichtelijke landschappen komen juist ruige, ongetemde landschappen in zwang. Vanaf omstreeks 1750 ontstaat er in de woorden van de Franse historicus Alain Corbin langzamerhand een 'collectief verlangen naar de kust'. De Noordzee – en trouwens ook de Alpen – worden een geliefd reisdoel om aan de geordende maatschappij te ontsnappen.

Er is nog een reden waarom een bezoek aan zee aan populariteit wint: het idee dat het drinken van zeewater goed is voor de gezondheid. En drinken van zeewater leidt weer tot baden in de zee. Gedurende de negentiende eeuw ontwikkelen de kust- en berggebieden in Noordwest-Europa zich tot plaatsen van recuperatie en recreatie. Aanvankelijk vooral voor de elite die zich een (hotel)vakantie kan veroor-

loven, vervolgens ook voor de middenklasse en uiteindelijk in de twintigste eeuw voor alle lagen van de bevolking.

Foto's aan zee

Oostende was oorspronkelijk een vissersplaats en zeehandelshaven, die bovendien als militair bastion werd gebruikt. In de loop van de negentiende eeuw ontwikkelt Oostende zich tot één van de belangrijkste badplaatsen van Europa, met grote aantrekkingskracht op de haute bourgeoisie van Brussel, maar ook

Reclameaffiche voor Oostende, getekend door F. Tamagno en gedrukt door Aff. Camis (Parijs), 1894, 188 x 122 cm. Afbeelding uit *Koninginnen aan de Noordzee* (met als bron: Beeldbank Oostende).

Ansichtkaart van Scheveningen met strandgezichten, boulevard, pier, vuurtoren en hotels, circa 1905. Afbeelding uit *Koninginnen aan de Noordzee* (met als bron: Collectie Haags Gemeentearchief).

op een internationaal en adellijk publiek. Oostende wordt liefkozend 'la reine des plages' genoemd. De zomerse aanwezigheid van de Belgische Koninklijke Familie geeft extra cachet aan de badplaats. Koning Leopold II initieerde bovendien verschillende stedenbouwkundige projecten.

Scheveningen was de primus inter pares onder de Nederlandse badplaatsen, maar had minder aanzien dan Oostende. De ontwikkeling van Scheveningen van vissersdorp tot toeristenbestemming krijgt een forse impuls in de jaren 1880 als spoorwegverbindingen met het achterland (Duitsland) tot stand komen. In Scheveningen komen dan veel Duitse toeristen, in Oostende meer Engelse. Scheveningen geldt als duur: een gebakje kost er rond 1900 tien cent, dubbel zo duur als in de rest van Nederland. Beeldbepalend voor Scheveningen zijn het Kurhaus (1885) en de Scheveningse Pier (1901).

Veel toeristen willen graag een aandenken aan hun verblijf aan zee. Dat kan vanaf 1860 via een foto. Hoe dat in zijn werk ging, beschrijft Annelies Couserier in één van de aardigste bijdragen aan deze bundel. In 'Souvenir d'Ostende. Van studioportret naar vakantie-album' laat zij de evolutie zien van vakantie fotografie in Oostende van seriële, geposeerde foto's tot levendige snapshots.

De rijkere burgerij in Oostende raakt vanaf 1860 in de ban van de portretfotografie. Studio's van professionele fotografen doen goede zaken. 'Een bezoek aan de fotostudio hoorde net zozeer bij vakantie als het baden, een wandeling op de dijk, een strandritje per ezel of een bal in het Kursaal.'

De toenemende vraag leidt tot commercialisering en standaardisering. De fotograaf gebruikt steeds dezelfde decors en composities: weer iemand met een badkar op de foto.

Dankzij technische vernieuwingen, zoals draagbare camera's, betere lenzen en dergelijke, verandert de

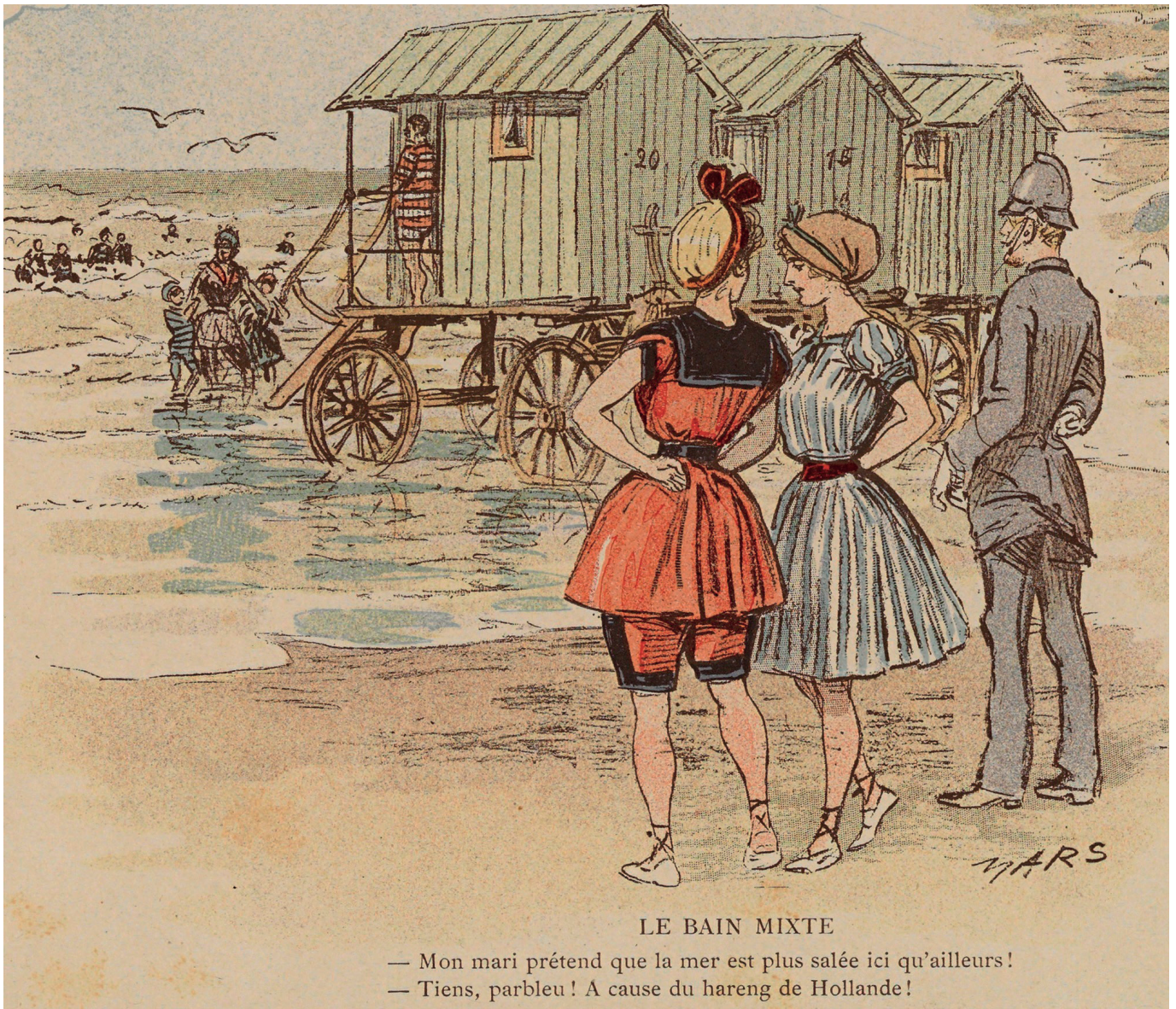
fotografie aan het eind van de eeuw aanzienlijk. Baanbrekend was de Pocket Kodakcamera in 1895, die nog betaalbaar was ook. Dankzij die handcamera wordt fotografie een populair tijdverdrijf voor de middenklasse en verandert ook de fotografie ingrijpend. Zijn de studioportretten vaak eentonig en inwisselbaar, met de nieuwe handcamera kan iedere amateur-fotograaf voortaan zijn eigen vakantieverhaal maken.

Sport in de vermaaksindustrie

Al die toeristen moesten ook iets te doen hebben. Almaar baden verveelt op den duur. Behalve badinstallaties komen er daarom wandelpromenades, casino's, luxueuze winkels en restaurants, concerten, maar ook schaaktoernooien en races met windhonden. Sport wordt een onderdeel van de vermaaksindustrie. Oostende is rechtstreeks verbonden met Dover en vanuit Engeland steekt de sport gemakkelijk over. De vakantieganger kan zelf meedoen, met tennis, fietsen, wandelen, autorijden en zeezeilen. In 1893 wordt bijvoorbeeld de exclusieve lawntennisclub Leopold opgericht en veel leden van de adel worden lid, ook vrouwen. In modebladen wordt vervolgens uitvoerig gedebatteerd over de juiste lengte van de tennisrok. Belangrijke evenementen op de kalender van de high society zijn de paardenkoersen op de imposante Wellingtonrenbaan (van 1883), de zeilregatta Oostende-Dover, en de toernooien in polo, golf, kleiduivenschietsen en tennis.

De Grote Prijs van Oostende bij het paardenrennen, midden augustus, is een hoogtepunt van het seizoen. 'De paardenrennen! Het is een voorwendsel voor mooie toiletten! Het was onmogelijk om me op de sportieve activiteiten te concentreren', bekent een bezoeker in 1903. Gezien en gezien worden, ook hier. De Wellington-renbaan wordt regelmatig bezocht door Koning Leopold II, soms vergezeld van andere royalty zoals de Sjah van Perzië. Deze renbaan groeit uit tot één van de belangrijkste van het mondaine Europa in het interbellum. Tegenwoordig is het hippodroom van Wellington een monument. Er wordt nog steeds gekoerst, maar het is ook een locatie voor popconcerten.

Scheveningen is Oostendes Hollandse zus. Een absoluut hoogtepunt in haar sportgeschiedenis is de organisatie van de 'Internationale Sport-, Visscherij- en Paardententoonstelling', van 24 juni tot en met 2 oktober 1892, waarover in de bundel geen woord geschreven staat. Er zijn demonstraties en wedstrijden in 43 onderdelen en 15 takken van sport, zoals paardensport, kolven en kegelen. Deze tentoonstelling trekt honderdduizenden bezoekers. In 1923 doet

LE BAIN MIXTE

— Mon mari prétend que la mer est plus salée ici qu'ailleurs!
 — Tiens, parbleu! A cause du hareng de Hollande!

Le bain mixte. 'Mon mari prétend que la mer est plus salée ici qu'ailleurs!' 'Tiens, parbleu! A cause du hareng de Hollande!' Afbeelding uit *Koninginnen aan de Noordzee* (met als bron: Schéveningue par Mars (1904), collectie Koninklijke Bibliotheek).

Scheveningen het nog eens over met een tentoonstelling in het Kurhaus over sport en toerisme. Er zijn auto- en motorraces, een zeezeilwedstrijd, een wielervoetbaan in de duinen en een internationaal schaaktoernooi. Max Euwe wint een toernooi, dat nog steeds bekendheid geniet vanwege zijn variant van de Siciliaanse verdediging. De Scheveningse wielervoetbaan is vermaard als de thuisbaan van sprintkanon Piet Moeskops uit Loosduinen. En het oudste tennispark van Nederland, de Bataaf, ligt op de grens van Den Haag en Scheveningen. Het dateert van de jaren tachtig van de negentiende eeuw.

Koninginnen aan de Noordzee is een wat brave, maar zeer lezenswaardige verzameling artikelen over de badcultuur met de nadruk op de periode rond 1900. Fraai verzorgd met veel mooie illustraties (ruim 30 pagina's kleurkatern). Sport wordt wel genoemd, maar komt er bekaaid vanaf. Jammer, de geschiedenis van sport aan zee is interessant genoeg.

Bronnen

Bollerman, Theo. *Sportstad Den Haag al eeuwen onverslaanbaar*. Z.p.: Nederlandse Sportboeken Club, 2015.

Breuker, Pieter. 'Sport aan zet. De "Internationale Sport-, Visscherij- en Paardententoonstelling" te Scheveningen (1892)'. *De SPORTWERELD*, nr. 57-58 (najaar 2010): 35-55.

Corbin, Alain. *Het verlangen naar de kust*. Nijmegen: SUN, 1989. Oorspronkelijk: *L'Occident et le désir du rivage (1750-1840)*. Parijs: Aubier, 1988.

Verbaan, Danny. *Zweten aan zee. De geschiedenis van de sport in Scheveningen*. Rijswijk: Uitgeverij Elmar, 1999.

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Wellingtonrenbaan>
<http://www.endgame.nl/seaside.htm>

Zie ook het artikel 'Sportfotograaf in Oostende' op pagina 46-48 van deze editie.